

Uvod

U antičkom dobu je počelo filozofsko razmišljanje o politici. Avgustin je krajem tog doba pokušao da razjasni zašto su varvari zauzeli Rim.¹⁾ Kada se zapadni deo Rimskog carstva posle mnogih upada varvara sasvim urušio, car koji je vladao očuvanim istočnim delom postao je u njemu i svetovni i duhovni poglavar. U srednjem veku se istočno carstvo preoblikovalo u Vizantiju s dominantnim grčkim jezikom i kulturom. Na Zapadu nije bilo jedinstvene svetovne vlasti, a razni vlastodršci su bili slabi. Crkva na čelu s papom je nastojala da ima vrhovnu moć (*plenitudo potestas*), odnosno da preuzme i ulogu svetovne vlasti i uspostavi teokratiju. Pri tome se oslanjala na latinski jezik, kao sponu obrazovanih u svim krajevima Zapada Evrope. Pojavila se s Muhamedom i nova jednobožačka religija, islam, koja se ratovima brzo širila Azijom i Afrikom i na jugu Evrope prodrla u Španiju i na Balkan. Papa, koji je težio da na Zemlji bude jedini Hristov pomoćnik (*vicarius Christi*), osmislio je i podržao stvaranje još jednog, "zapadnog hrišćanskog carstva", ali je težio da svoju vrhovnu vlast potvrdi i u odnosu na zapadne careve. Nakon dugih trvenja, crkva je u 11. veku zvanično podeljena na istočnu i zapadnu. U vreme pape Grigorija VII se tvrdilo da je "jedina prava *respublica ecclesia christiana*". Kada su pojedini zapadni svetovni vladari ojačali, morali su ili da priznaju vrhovnu vlast crkve ili da se sukobe s njom. U nizu onih koji su pokušavali da razmišljaju o vodećoj političkoj ulozi Svete stolice najdublji trag je ostavio Toma Akvinski, koji je i dalje zvanični mislilac rimokatoličke crkve, iako njegova *Summa theologiae* doista samo udžbenik i to pisan za početnike.²⁾ Pape su krstaše upućene ka Jerusalimu preusmerile ka osvajanju i pljačkanju Konstantinopolja. Papski doprinos

1) *Augustin, A., O državi Božjoj, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982. i 1995-1996.*

2) *Thomas Aquinas, sanctus, Država, Globus, Zagreb, 1990; Thoma Aquinatis, Summe der Theologie, A. Kröner, Leipzig, 1935.*

urušavanju Istočnog carstva je omogućio nadiranje Turaka na Balkan. Pape su se nadale da će u toj situaciji Sveta stolica brzo potčiniti i pravoslavnu hrišćansku crkvu.¹⁾

Na Istoku Evrope je pod Turcima zaustavljeno civilizacijsko napredovanje. Na Zapadu je civilizacija profanog sveta prvo obnovljena u nezavisnim, bogatim gradovima. U njima su tokom renesanse ponovo pokrenuta pitanja na koja tu vekovima nije obraćana pažnja. Obnovljeno je i interesovanje za politiku i počelo je na nov način da se razmišlja o njoj. Gradski život je izgledao samodovoljan, održiv i usmeren napretku i bez mešanja crkve. Zbog toga nedovoljno politički snažni gradovi u Italiji nisu mogli da izbegnu sukob s crkvom. I zapadni carevi su uglavnom bili slabi, pa su Rimokatoličkoj crkvi mogle da se odupiru jedino velike monarhije. Pape nisu bile moćne da ospore vlast apsolutnih monarha, ali su smatrale da su posrednici u dobijanju kraljevske vlasti, dok su kraljevi bili uvereni da vlast dobijaju direktno od Boga i da mogu da vladaju i crkvom na svojoj teritoriji. S druge strane, kraljevi nisu težili univerzalnosti, pa po ovom pitanju nisu morali da se sukobljavaju s crkvom.²⁾

Firentinac Makijaveli je u "Vladaru" podsetio da realna politika ne može bez laži i nasilja.³⁾ Oni koji to shvate gube političku naivnost. Narod, koji je u gradu jedini častan u svojoj želji da ne bude ugnjetavan, ostajao je daleko od političkog odlučivanja. U politici su odluke donosili ugnjetači, vladari, i Makijaveli je razmatrao kako oni treba da postupaju da bi bili uspešni. S druge strane, pisao je i o periodu nekadašnjeg Rima kada je čuvana veza politike i morala. Na raznim stranama Evrope je napadana korupcija crkve i pokušavana je obnova hriš-

1) Ta težnja nikad nije napuštena. Iako je u Kijevu nekada nastala prva ruska pravoslavna crkva, u 21. veku je carigradski patrijarh Vartolomej proglasio, po planu duboke globalne moći, želji pape i nalogu direktora američke obaveštajne službe CIA Pravoslavnu crkvu Ukrajine odvojenu od Ruske patrijaršije. Ostaće zapamćen kao patrijarh vaseljenski zločinac odgovoran za smrt miliona ljudi u Ukrajini.

2) Crkvi nije smetalo što je Galilej smatrao da je otkrio "nečuvenu novost" i odbacio sve filozofske pretpostavke, ali se užasnula što nije koristio ni religijske pretpostavke.

3) Makijaveli, N., *Vladalac*, Rad, Beograd, 1964; Ušće, Beograd, 2004.

ćanstva, ali su se pri tome od rimokatolićanstva izdvojile, počev od Lutera i Kalvina, razne protestantske crkve. To je prodrimalo i političke odnose u mnogim državama Zapada. Erazmo i Mor su pokušali da odgovore na izazove koji su pojavili u svetu. Erazmo je nastojao da ostane neopredeljen, pa su svi bili ljuti na njega. Mora su naterali da se opredeli. Na kraju se opredelio za papu, izgubio glavu i postao svetac. Da Vitorija je pokušao da razjasni stanje odnosa crkve i države i političke posledice osvajanja Amerike. Moćni političar Frensis Bekon je bio ubeđen da su znanje i mudrost važniji od vojne moći i političke veštine.¹⁾

Vremenom je uočena potreba da se pravi razlika društva i države. Altuzijus, Grocijus i Boden su, podrazumevajući postojanje društvenog ugovora, pokušali da odrede državu u kojoj vlast počiva na suverenosti naroda. Dekart je tragao za metodom sigurnog razmišljanja i smatrao da je prvi stigao do tog cilja. Ipak je shvatio da njegov metod ne može da otvara mogućnost punog razjašnjenja političkih dešavanja. Spinoza je smatrao da je dužnost države da ljude oslobađa straha, otvara im mogućnost slobode. Jedino su slobodni ljudi jedni za druge prepoznatljivi. Samo oni misle. Ukazao je na prednosti razumne demokratske vlasti, ali i na predrasude, predstave i strasti koje bi mogle da je ometaju. Predosetio je rast užasa masovne kulture.²⁾ Lajbnic je tragao za mogućnošću harmonije u svetu.

Hops je nastojao da dopre do razloga koji navode ljude da pristanu da se njima vlada.³⁾ Pokušao da opiše ono što bi moglo da spreči mogućnost građanskog rata i podupre nastanak građanskih institucija. Verovao je da ljudi nisu skloni saradnji i da im je tuđa sreća nepodnošljiva jer je tuđa. Prirodna sloboda vodi ljude u sukobe, rat svih sa svima oslonjen na nasilje i prevaru. Treba odustati od slobode u kojoj je "čovjek čoveku

1) Bekon, F., *Eseji ili Saveti politički i moralni / Nova Atlantida / Apoftegme*, Kultura, Beograd, 1967.

2) Spinoza, B. de, *Politički traktat*, Kultura, Beograd, 1957; Spinoza, B. de, *Teološko politički traktat*, Kultura, Beograd, 1957; Spinoza, B. de, *Etika: geometrijskim redom izložena i u pet delova podeljena*, BIGZ, Beograd, 1983. i 1991.

3) Hobs, T., *Levijatan ili materija, oblik i vlast države crkvene i građanske*, 1 - 2, Gradina, Niš, 1991.